

ny-SAVE-Metoden til registrering af bevaringsværdige bygninger

Af Søren Vadstrup

Indledning

SAVE-systemet blev introduceret i 1987 med forsøgsprojekter i Roskilde og Nakskov og har siden været brugt til at registrere og udpege bevaringsværdige bygninger i en række kommuner landet over.

Siden 1968 havde forskellige 'aktører' udført meget omfattende og grundige Bygningsregistrarer for specielt byernes huse – uden et fælles system eller koordinering, nærmest i konkurrence med hinanden (Fredningsstyrelsen, Nationalmuseet, Fonden for Bygnings- og Landskabskultur, m.fl.)

SAVE-systemet skulle være hurtigere og mindre tidskrævende og udarbejdes efter samme standard, landet over. SAVE-systemet er revideret i 2010 med inddragelse af 'bebyggede strukturer', men det er kun et fåtal af de SAVE-registrerede bygninger, der er registreret siden 1987 – for over 30 år siden – der er blevet 'genregistreret' eller revideret siden. En (lang) række kommuner har slet ikke foretaget en SAVE-vurdering og dermed udpegning af de bevaringsværdige bygninger *endnu*. Bl.a. fordi de finder dette for dyrt at udføre. Dette skyldes at SAVE-systemet er behæftet med en række 'mangler':

Det nuværende SAVE-systems mangler:

- 1: Tidsforbruget, 20-30 minutter pr bygning – og dermed også økonomien, der også er en hæmsko for at kommunen kan revidere registreringen med jævne mellemrum.
- 2: Manglende pædagogisk vejledning overfor husejerne. Et 'tal' siger dem ikke ret meget. Hvad er rigtigt og hvad er forkert at gøre ved huset?
- 3: 'Forvirrende' og mærkværdig vurderings-skala. F.eks. er der ikke 'enighed' om og dermed samme standard overfor SAVE-værdierne 3 og 4. Halvdelen af skalaen (5-9) bruges stort set ikke.
- 4: 'Diskuterbart' begreb som 'originalitet'. Svært at forklare for 'almindelige mennesker'
- 5: Ofte ingen muligheder for kommunerne for at stille bevaringsmæssige krav - eller for at forbedre bygningerne bevaringsmæssigt.

ny-SAVE-metoden

På Kunstakademiets Arkitektskole har vi derfor, som led i Realdania-projektet 'Bygningskultur 2015', fået til opgave at forbedre og effektivisere SAVE-systemet, bl.a. i forhold til disse 5 kritikpunkter. Da SAVE-skalaen på 9 trin og navnet SAVE jo allerede er indarbejdet i diverse kommuneplaner, er vi nødt til at bibeholde denne. Vi har derfor kaldt den nye SAVE-metode for *ny-SAVE-metoden*.

ny-SAVE-metoden kan i forhold den 'gamle' metode udføres på kortere tid og samtidigt være mere forståelig og dermed være et pædagogisk redskab overfor husejerne ved at:

- 1: Tage udgangspunkt i pædagogiske tegninger og beskrivelser af byens karakteristiske bygningstyper.
- 2: Gøre den nuværende vurderings-skala mere enkel og forståelig, ved 'kun' at indeholde tre 'trin': Høj, middel og lav bevaringsværdi.
- 3: Forenkle registrerings-skemaet og den tilhørende dokumentation.
- 4: Kræve mindre tidsforbrug – hvilket giver mulighed for løbende at revidere og ajourføre SAVE-registreringerne, f.eks. hvert 5. år
- 5: Give mulighed for at forbedre bevaringsværdien (SAVE-værdien) for husejerne – eller det modsatte, at *miste* disse – rykke huset ned i SAVE-værdi.

Ny-SAVE-metoden har været afprøvet af arkitektstuderende på Kunstakademiet, men har ikke været brugt direkte i en kommune endnu. Se publikationen: Vadstrup, Søren: *Bevaringsplanlægning. Vejledning i bevarende lokalplaner efter ny-SAVE-metoden* (2018).(PDF) (link følger)

Arkitektskolen i Aarhus og Rådgivningsfirmaet BARK (tidligere Bygningskultur Danmark) har sideløbende hermed også arbejdet med to nye metoder til at registrere og beskrive bygnings- og landskabskulturen: SAK (screening af Kulturmiljøer) og Potentiale vurdering

Disse omhandler dog hverken en direkte registrering eller en vurdering af områdets bevaringsværdige bygninger, så de kan i givet fald tjene som en slags 'forarbejde' for kommunen til *ny-SAVE*-registreringen. Denne metode er dog udviklet til at indeholde alle nødvendige elementer, herunder en indledningsvis analyse- og værdisætning af områdets 'byggnings- og kulturmiljøer'

Genopretnings-plan for historiske byer og landsbyer

1 Analyse og værdisætning af 20 typiske danske Bygnings- og Kulturmiljøer

Metoden rummer indledningsvis en overordnet, men samtidigt detaljeret historisk, teknisk og arkitektonisk *analyse og værdisætning*, skrevet af Søren Vadstrup og baseret på den nyeste forskning, af 20 typiske bygnings- og kulturmiljøer i Danmark – bl.a. med fokus på disses immaterielle baggrund og kulturelle identitet. Disse danner et vigtigt fagligt udgangspunkt for det videre arbejde, idet man her, hvis man har med en stationsby at gøre, tager udgangspunkt i kapitlet om 'Stationsbyerne'.

Bygnings- og kulturmiljøer på landet

1. Fritliggende bygninger i landskabet. F.eks. den vestjyske klitgård
2. De historiske landsbyer
3. Egnsbbyggeskik i Danmark før 1850
4. Landsbykirkerne
5. Herregårdene
6. Historiske møller og industrianlæg.
7. Stationsbyerne
8. Sommerhusområderne
9. Kystkulturen
10. De forfaldne huse på landet

Bygnings- og kulturmiljøer i byerne

11. De historiske bykerner
12. De historiske havneområder
13. Byens pladser og byrum
14. Byens historiske industriområder
15. Byens historicistiske etagehuskvarterer
16. Byens historicistiske villaer og villakvarterer
17. 1950'ernes og 60'ernes almennyttige boligblokke
18. Modernismens villaer
19. Forstædernes rækkehusbebyggelser
20. Forstædernes parcel- og typehuskvarterer

2. Typetegninger af områdets særlige bygningstyper

Identificering af de særlige *bygningstyper*, der findes i et nærmere afgrænset område, indenfor et eller flere af disse 20 bygnings- og kulturmiljøer - en historisk, teknisk og arkitektonisk, herunder immateriel, analyse af disse - samt anbefalinger til vedligeholdelse og istandsættelse. Her kan 'nabokommuner' eller flere kommuner, der ofte har en ret ens byggeskik, eksempelvis i forhold til senklassicistiske gadelængehuse, 'slå sig sammen' og udarbejde disse materialer i fællesskab, for at spare ressourcer. Det er vigtigt, at husejerne er med i denne proces.

3. ny-SAVE-Registrering

Ud fra dette materiale gennemfører kommunen en registrering af bygningernes bevaringsværdier efter *ny-SAVE* metoden, hvor forenklingen bl.a. består i at 'registratorerne' ud fra de udarbejdede typetegninger og beskrivelser skal vurdere, hvor tæt bygningerne er på disse, og dermed enten har høj, middel eller lav bevaringsværdi.

Høj bevaringsværdi = SAVE 2-4,

Middel bevaringsværdi = SAVE 5-7

Lav bevaringsværdi = SAVE 8-9.

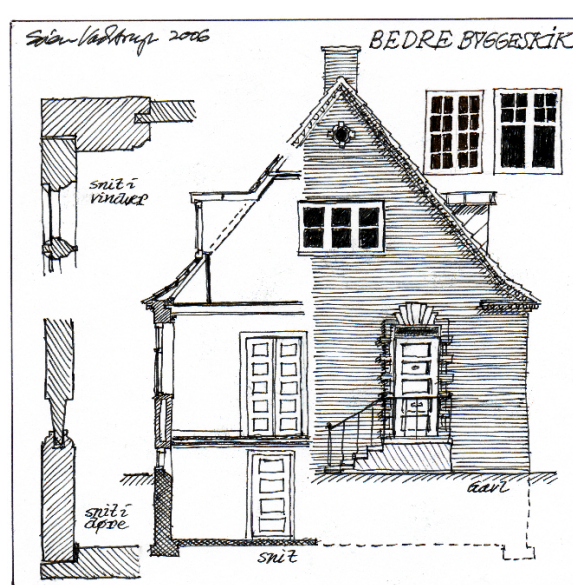
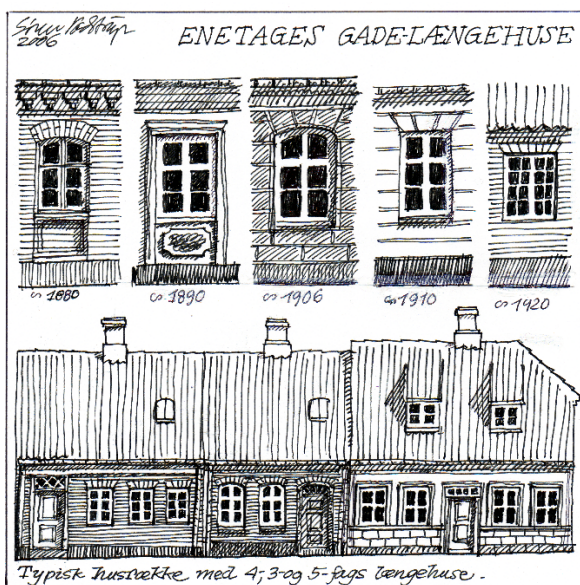
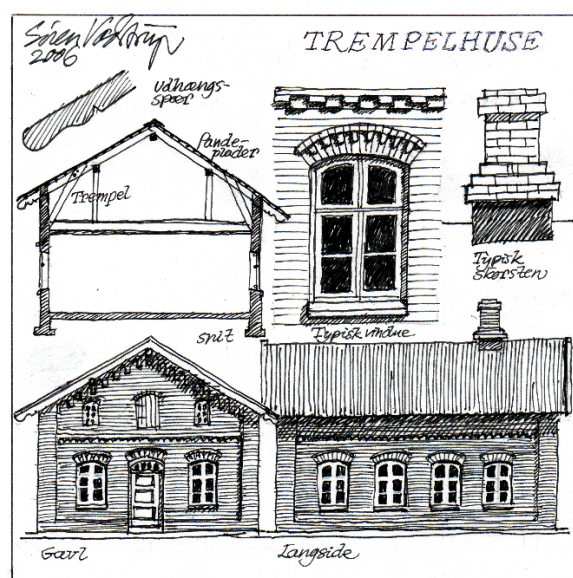
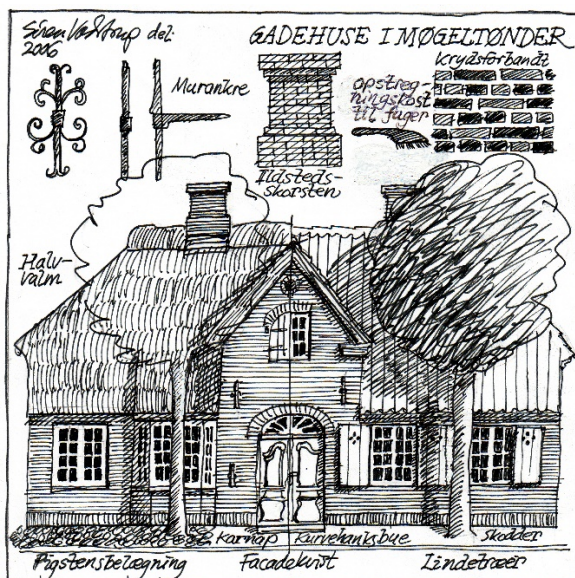
Ny-SAVE metoden er dermed fuldstændigt kompatibelt med det eksisterende SAVE-system med hensyn til talværdier, indtastning i FBB-databasen m.v. Her er alt det samme.

4. Fælles, frivillig fremtidig helhedsplan

Kommunen udarbejder sammen med beboerne og andre interesserede en samlet fremtidig historisk, teknisk og arkitektonisk *helhedsplan* for området, – hvor især husejerne, når de alligevel foretager byggearbejder på deres hus eller have, gennemfører disse i overensstemmelse med helhedsplanen. Eksempelvis farver, tagmaterialer, vinduer eller husenes omgivelser.

5. Bevarende lokalplan eller tema-lokalplan

Kommunen udarbejder en *bevarende lokalplan* (en lokalplan med et bevaringssigte) – enten for det konkrete, geografiske område, eller som en *tema-lokalplan* for de pågældende bygningstyper – i lighed med f.eks. 'den vestjyske klitgård'.

Eksempler på typetegninger af områdets særlige bygningstyper (fra Vadehavet)

Her kan 'nabokommuner' eller flere kommuner, der ofte har en ret ens byggeskik, eksempelvis i forhold til senklassicistiske gadelængehuse, 'slå sig sammen' og udarbejde disse materialer i fællesskab, for at spare ressourcer. Det er vigtigt, at husejerne er med i denne proces. Tegning: Søren Vadstrup.

I en typisk landsby på Stevns findes der:

Gårde, gadehuse, stalde, lader, brugs, forsamlingshus, skole mm. som:

Bindingsværkshuse (gårde, gadehuse, stalde, lader mm)

- Stytrumskonstruktion (1700 – 1800/1830)
- Spærfagskonstruktion (1800/1830)

Grundmurede huse i Senklassicisme (1835 – 1855)

Grundmurede huse i Historicisme (1850 – 1930)

Grundmurede huse i Nationalromantik (1890-1915)

Grundmurede huse i Bedre Byggeskik/Nyklassicisme (1915 – 1935)

Funkis-Bungalow's (1930 – 1942)

Statslånhuse (1932 – 1969)

Parcelhuse (1960 – 1980)

Div. ombygninger (1970 – 2021)

Landsbyens særlige arkitektoniske karaktertræk – saml. med villakvarteret

LANDSBYEN (1700-2010)	VILLAKVARTERET (1870 – 2010)
Gader og veje • Snoede eller let snoede veje • Gader og veje følger terrænets former	Gader og veje • Snorlige gader og veje • Lagt i samme vandrette plan
Landhusenes beliggenhed • Tæt op ad vejen • Eller 1-3 meter fra vejen/gaden • Både med siden og gavlen til vejen • Gårdene ligger ofte tilbagetrukket fra vejen, • med indkørsel eller forhavn ud til vejen	Villaernes beliggenhed • Altid tilbagetrukket på grunden med en forhavn ud til vejen/gaden • Både med siden og gavlen vendt
Andre elementer i området • Gadekær og evt forte plus evt. bystævne • Kirke, præstegård og landsbyskole (ikke altid) • Smedie, Brugs/købmand, mejeri, frysehus, mølle • Forsamlingshus, hospital (alderdomsbolig)	Andre elementer i området • Butikker (nu ofte nedlagt) • Boldbane eller legeplads
Husenes udseende • Bevidst beskedne huse • med få pryddetaljer • 1 etage • Gårdenes stuehuse har dog pryddetaljer og evt høj sokkel	Husenes udseende • Bevidst prangende huse • med mange pryddetaljer • 1-2 etager ofte med høj kælder/sokkel
Byggematerialer • Bindingsværk • Facader i pudset og kalket grundmur • Sjældnere: Blank mur (synlige mursten) • Stråtag, tegltag, paptag • Stålblader, eternit	Byggematerialer • Facader i blank mur • Pudsede og malede facader • Sjældent: Overetage af bindingsværk • Tegltag eller skifertag
Vinduer, yderdøre, sokkel, skorsten • Forholdsvis små 'bondehusvinduer' • Forholdsvis markant yderdør • Lav sokkel og 1-2 trins trappe • Enkle skorstene	Vinduer, yderdøre, sokkel, skorsten • Store 'palævinduer' • Markant og prangende yderdør • Høj sokkel og 4-6 trins trappe • Mere detaljerede skorstene
Hegning mod gaden • Ingenting – med græs, grus eller pigsten • Spredte, lave, stynede træer • Stengærde, min 70-80 højt • Hæk, max. 80-100 cm høj (ikke liguster) • Enkelt stakit, max. 80-100 cm høj • Kombination af gærde og lav hæk/lavt stakit	Hegning mod gaden • Hæk – 100-170 cm høj eller mere • Hvidmalet stakit – med div. detaljer • Trådhegn mellem støbte borner • Plankeværk • Raftehegn
Baghegn • Ofte stynede eller stævnede gærdelshegn • Hassel, poppel eller elm	Baghegn • Som forhegn
Udhuse • Enkle og simple, af træ eller muret • Ofte placeret bagest på grunden	Udhuse • Enkle og simple, af træ eller muret • Ofte placeret bagest på grunden
Garage/vognport • Enkle og simple, af træ eller muret carport • Ofte placeret bagest på grunden indkørsel	Garage • Stor enkelt- eller dobbeltgarage eller carport • Placeret ud til vejen eller med 5-6 m indkørsel
Belægninger • Pigsten, grus, græs	Belægninger • Perlegrus, fliser, asfalt, brosten

Arkitektonisk analyse af en landsby – sammenlignet med et villa- og parcelhuskvarter. Som man kan se, repræsenterer de to bebyggelsestyper nærmest to diametralt modsatte koncepter. Så hvis man i landsbysammenhæng opfører sig, som om man bor i et villakvarter, skader man landsbyens særpræg og helhedspræg. © Søren Vadstrup

Landsbyens fremtid

En landsby er på mange måder et fantastisk sted at bo. Her er man tæt på naturen med højt til himlen. Her findes det ideelle tæt-lave boligmiljø uden store og dominerende boligblokke eller højhuse. Og alligevel er man tæt på naboerne, og de fleste kender hinanden. Her er masser af plads til udfoldelse, især hvis man har grønne fingre. Man kan stort set leve af sin egen køkkenhave. Her er kirke, gårde, forsamlingshus, sportsfaciliteter, foreningsliv og fester. De fleste landsbyer har gode net-forbindelser. Hvis man kan lide husdyr, er her ingen begrænsninger. For det meste er her fred og ro samt minimal trafik.

Hvis de fleste daglige gøremål kunne foregå i selve landsbyen – arbejde, skolegang, madproduktion, fritidsaktiviteter, kulturelle aktiviteter, sociale aktiviteter samt energiproduktion og affaldshåndtering (evt. med en ugentlig afstikker til byen for at købe ind eller til genbrugspladsen) – ville landsbyen repræsentere en virkelig billig, sund og bæredygtig livsform.

I det hele taget kunne landsbyen være det ideelle sted for en fremtidig deleøkonomi og fællesskabsudvikling, ovenikøbet baseret på en solid kulturhistorisk baggrund. Energiproduktion, forsamlingshus/fælleshus og delebiler/deletransport ville være de første områder med mulighed for at høste store økonomiske, sociale og miljømæssige gevinster. Og af egen erfaring skal jeg ikke mindst fremhæve landsbyernes gamle firelængede gårdes helt unikke kvaliteter og muligheder for at danne rammen om det moderne familieliv, eventuelt storfamilieliv. Den lukkede gårdsplads og de lange smalle, dobbeltbelyste længer rummer en æstetisk og sansemæssig kvalitet, der præger alle, der færdes her – meget eller lidt, morgen, middag eller aften, gamle som unge.

Alligevel er de fleste landsbyer i Danmark i krise. Indbyggertallet falder, med tomme og forfaldne huse til følge. De unge synes, her er kedeligt. De gamle får for lidt hjælp. Børnefamilierne kører rundt i et væk. De studerende forlader etablerementet.

Ulemperne er især afstande. Til skole, butikker, offentlig transport, offentlig service og for det meste også til arbejde. En familie klarer derfor ikke hverdagen uden en bil eller to. Og der skal køres mange kilometer.

Den faretruende fraflytning fra de danske landsbyer sker i disse år stort set overalt. Derfor forfalder landsbyerne, og de har gjort det i mindst 30-40 år. Også de huse, der endnu er beboet, bliver ringere og ringere, både teknisk, men især æstetisk og arkitektonisk. Grimme og utilpassede ombygninger af huse flourerer, kombineret med dårlig eller ingen vedligeholdelse af andre. Nye bygninger tilpasses ikke til miljøet. Alt bliver bare grimmere og grimmere, og alene dette skræmmer mange familier fra byerne, der trods de nævnte (overkommelige) ulemper drømmer om at bo på landet – i en landsby.

Min tese er, at det er den æstetiske og arkitektoniske forringelse og forarmelse sammen med en generel historieløshed over for det sted, man bor, hos såvel nye som gamle indbyggere, der er det største problem for landsbyerne. Og har været det gennem 30-40 år eller mere. Dét at man ikke kan få øje på landsbyernes og landhusenes særlige og på mange måder utrolig enestående og attraktive egenskaber samt de historiske, byggetekniske og arkitektoniske kvaliteter.

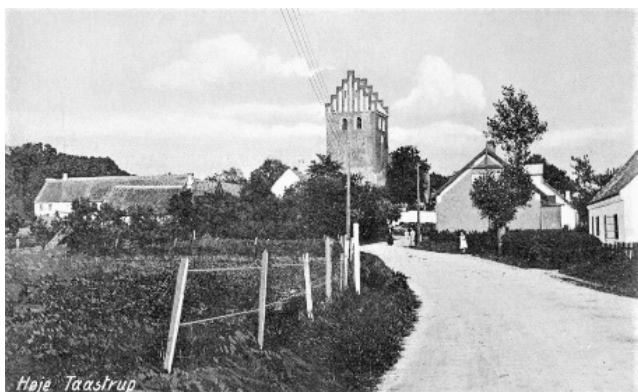
Bindingsværksbygninger kan se noget så mistrøstige og forfaldne ud, hvis de ikke behandles rigtigt, dvs. med de rigtige og ikke særligt dyre materialer og metoder: luftkalkmørtel, hvidtekalk/kalkfarve, træbjæve og linoiemaling. At få bindingsværkshuse i smuk og holdbar stand på en enkel og billig måde burde være meget enkelt for landsbyerne. Her skal man dog først fjerne plastikmalingen, der er i gang med at ødelægge træet.

Vi har manglet en definition af landsbyernes topologi, dvs. hvad der gør dem til noget særligt. Dette kapitel har leveret et bud på dette fra min side. Det lyser imidlertid ud af de fleste landsbyer i dag, at beboerne og kommunen ikke regner eller har regnet landsbyernes kulturmiljøer for ret meget. Derfor får man lov til alt. Forfald, nedrivninger, grimt og utilpasset nybyggeri.

Kulturhistorien, bygningskulturen og torpologien kan redde landsbyerne

De problemer, landsbyerne slås med i dag – affolkning, for mange ressourcetsvage beboere samt forarmet og æstetisk forringet bygningskultur – kan rent faktisk være en del af problemernes løsning.

Gennem en nænsom, enkel og vidensbaseret istandsættelse og rekonstruktion af landsbyens ældre bygninger med klassiske materialer og metoder kan man skabe billige og attraktive boliger i en høj arkitektonisk kvalitet, der vil tiltrække ressourcestærke familier til landsbyen. De beskrevne materialer og metoder har været afprøvet på masser af huse, der efterfølgende, trods investering af meget få penge, er kommet til at 'ligne en million'.

Gamle fotografier kan i høj grad inspirere til behandlingen af vores gamle landsbyer i dag. Måske ikke direkte, men som princip – idet disse to eksempler stammer fra i dag næsten 'udraderede' landsbyer: Høje Taastrup og Husum ved Brønshøj. Det vil sige snoede og let bakkede, grusede eller brolagte veje, enkle forhaver med lave hække, stakitter eller blomsterhaver, stynede træer, diskret gadebelysning, garager og carporte væk fra bygaden, ægte sprossevinduer og fyldingsdøre – ingen asfalt, fliser, perlegrus, og heller ikke støbejernslamper eller vognhjul på husene.

Som det fremgår af denne bog rummer de danske landsbyer meget store bygningskulturelle og brugsmæssige værdier. Den onde cirkel kan i alt sin enkelthed vendes til en god cirkel, blot ved at forandre landsbyernes bygningskultur fra grim, dårlig og nedvurderet til flot, kvalitativ og med høj arkitektonisk status. Denne bog anviser enkle, beskedne og bæredygtige materialer og metoder, som man kan istandsætte både husene og deres omgivelser på – ud fra en forudgående systematiseret analyse og værdisætning.

'Nu skal det jo heller ikke ligne Frilandsmuseet' – men asfalt, betonfliser og perlegrus passer meget dårligt ind i vores landsbyers arkitektur. I mange tilfælde ligger der en brostensbelægning neden under asfalten. Billedet viser brolægningen af Klostergade i Løgumkloster i 1917. I 1952 blev der lagt asfalt oven på brostenene, så bilerne kunne køre hurtigere ned ad gaden, men i 1994 blev asfalten fjernet igen. Så travlt havde bilerne åbenbart alligevel ikke.

'Nu skal det jo heller ikke ligne Frilandsmuseet. Vi skal jo også kunne bo her,' kan indvendingen lyde. Men der er rent faktisk ingen modsætning mellem beskyttelse og benyttelse. Det er en myte. Det kræver blot viden og omtanke at genbruge og forny på en respektfuld og hensynsfuld måde, der samtidig lever helt op til den mest moderne standard – og så koster det endda færre penge.

Endelig er det langt mere holdbart og dermed bæredygtigt.

I disse år opstår der flere helt nye 'landsbyprojekter', rundt omkring i landet, faktisk efter de visioner, der er beskrevet herover, men med helt nye placeringer, bygninger og bebyggelsesplaner. Det er også helt fint, for disse principper er så oplagte for mange mennesker og familier, der af flere grunde er blevet trætte af bylivet. (Selvom bylivet helt klart også kan være berigende og i stigende grad bæredygtigt.)

Men hvorfor ikke bruge de eksisterende landsbyer med deres lange og betydningsbærende materielle og immaterielle kulturhistorie, deres smukke og holdbare bygningskultur og deres landskabelige kvaliteter i den samme nytænkende vision om et berigende og bæredygtigt liv?

Flere og flere mennesker får øjnene op for, at historien, kulturhistorien, det ægte kulturmiljø, som man færdes i, og ikke mindst den ikke-legemlige kulturarv – traditioner, fortællinger, sagn, sange, musik og danse – er lige så vigtige for det moderne menneske som moderne komfort og en rationel indretning af dagligdagen. Det lange, lange blik tilbage i tiden giver ro og en forståelse for nutiden, der kan modvirke rastløshed og stress.

En indsigt i og en forståelse for landsbyens topologi, dens historie og kulturhistorie, dens landskabelige og byggetekniske udvikling og dens æstetiske og arkitektoniske kvaliteter, er en meget vigtig og udslagsgivende forudsætning for en kvalificeret udvikling og bevaring af landsbyen.

Resumé

Vores fine gamle kulturhistoriske landsbyer kan igen blive fantastiske og attraktive boligområder for moderne familier, børn, unge og gamle, såkaldte 'generationsboliger', bl.a. via disse 10 punkter:

1. Internet, busser og telebus/flexbus

Det siger sig selv, at i dag skal landsbyerne være forsynet med hurtig net-forbindelse for overhovedet at fungere. Men for landsbyboere uden bil, er det også livsvigtigt, at den offentlige transport fungerer i fornødent omfang – at kommunen ikke nedlægger den på grund af for få kunder.

2. Bevarende lokalplan

Det er god idé at få udarbejdet og tinglyst en bevarende lokalplan for landsbyen. Dermed har landsbyen og kommunen mulighed for at sikre og styre opretholdelsen af landsbyens topologiske og stedsspecifikke typiskhed og bærende bevaringsværdier, arkitektoniske som kulturhistoriske. De sidste behøver ikke partout at være smukke arkitektoniske perler. Det kan også være simple skure og markhuse, en rusten vindmølle af jern fra 1920'erne eller det misligholdte andelsmejeri. De er alle vigtige for at fortælle landsbyens kulturhistorie.

Kystlandsbyen Sletten ved Øresund er i dag et yderst attraktivt sted at bo, og det præger i høj grad landsbyhusenes udvikling og udseende, men takket være en Bevarende Lokalplan kan man undgå de mest skæmmende ombygninger, der vil skade det sarte miljø, og derfor er til skade for samtlige beboere.

Den bevarende lokalplans anden vigtigste opgave er at agere økonomisk dynamo for landsbyens redning i forhold til tilflyttere med interesse for arkitektonisk kvalitet og selve istandsættelsen af husene på en kvalitativ og bæredygtig måde med anvendelse af klassiske materialer og metoder.

I landsbyerne har markante stengærder ud for gårdene både en arkitektonisk og en teknisk begrundelse, idet de tidligere har virket som meget vigtige 'ramper' for kreaturer, når disse blev drevet sammen og herefter ned gennem landsbygaden. Derfor er de konsekvent ca. 1 meter høje og meget kraftigt bygget af store kampesten.

3. Bevaringsværdige bygninger

Samtidig med at vedtage den bevarende lokalplan er det vigtigt at få udpeget de bevaringsværdige bygninger i landsbyen, idet man som forarbejde til planen skal identificere og beskrive de forskellige bygningstyper, der findes i landsbyen. Hvilket er uhyre nyttigt ikke mindst for ejerne af husene. Som nævnt vil en bevarende lokalplan og udpegning af bevaringsværdige bygninger dels kunne medføre økonomiske tilskud til udvendig istandsættelse og energiforbedring, og dels medføre, at huspriserne i landsbyen stiger, når husene bliver sat enkelt og kvalificeret i stand, både de bevaringsværdige og de ikke-bevaringsværdige. Dette medfører erfaringsmæssigt, at der flytter flere såkaldt ressourcestærke familier eller personer til landsbyen.

4. Stedstilpasset nybyggeri

Som nævnt har man også mulighed for med den bevarende lokalplan at stille krav om, at nybyggeri i landsbyen skal tilpasse sig dennes helhed og særlige bygningsmiljø. Ikke som pasticher, men som moderne huse, der har underordnet sig stedets husformer, husstørrelser og arkitektoniske enkelhed og beskedenhed.

Et oplagt sted for nybyggeri i landsbyen kunne være at genskabe de firlængede gårde, hvor man har revet en eller flere af de tidligere længer ned – for derved at revitalisere det fantastiske gårdrum, der fremkommer mellem de fire længer.

Den firlængede gårdsplads er et spændende sted til at samles mange mennesker om. Her sommerkoncerter med foregående fællesspisning.

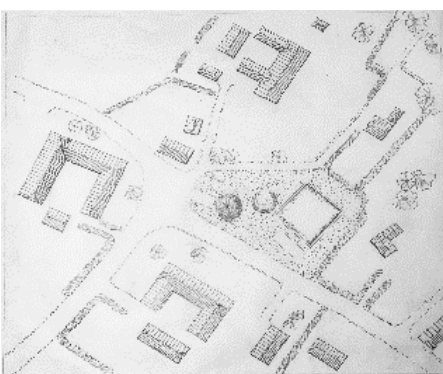
5. Dit hus

Allervigtigst er det at få dit eget hus i bevaringsmæssig stand, så det passer til beliggenheden i en landsby – og dermed til husets arkitektur og kulturhistorie. Det gælder tag og skorstenspiber, facader, vinduer og yderdøre, gærder og hegn, garager og carporte, havens træer og buske. Læs mere om dette i forrige kapitel – og i afsnittet om selve landhusets istandsættelse.

6. Udviklingsplan for landsbyens veje, stier og beplantning

Mange landsbyer er også misligholdte i forhold til gader, veje og stier, fx ved at bygaden er rettet op, så gadehusene i den ene side ligger under vejniveau. Her må veje føres tilbage til sit gamle udseende, og så må bilerne lære at køre lidt langsommere gennem landsbyen.

Det samme gælder træer, buske og græs på landsbyens fællesarealer. De skal behandles efter landsbyens topologiske landskabskultur.

I landsbyen Forlev ved Slagelse, der er en typisk sjællandsk 'fortelandsby', har beboerne benyttet den store plads (forte) i midten af landsbyen til at bygge nogle fællesfaciliteter i form af en afgrænset bålplads, bænke og borde, en lille bro med bæk ud i gadekæret, en grusbelagt petanquebane. Tegning: Arkitekt Jens Fredslund.

I fortelandsbyen Salby på Hindsholm har man også gjort noget for at fremme landsbyfællesskabet. Her er bålplads, bænke og borde samt udsigtsbro suppleret med bogbyttehylde, opslags-tavle og flagstang.

7. Klimasikring

I disse år bliver alle byer og landsbyer i Danmark klimasikrede mod de forventede store regnmængder i fremtiden. Man skal her være opmærksom på, at langt de fleste landsbyer er ret godt klimasikrede allerede ved deres anlæggelse for 800-100 år siden. Dengang kunne det også regne meget, så derfor sikrede man helt automatisk landsbyen mod oversvømmelser. Den store lergrav, der udviklede sig til et gadekær, fordi den lå på et lavt punkt i byens topografi, er et decideret regnvandsreservoir – og kan blive det igen. Desuden ligger landsbyerne for det meste på et svagt skrånende areal med grøfter og anden vandafledning ned mod et naturligt engdrag. Og af samme grund har gårdenes pigstensbelagte gårdspladser skrå hældning og afvanding ned mod marker og enge eller ud mod landsbygaden, hvor åbne render leder regnvandet videre. Husenes pigstensrender langs facaderne og gadens lerblandede grusbelægning er også bygget til at modstå kraftig regn og strømmende vand.

En klimasikring af landsbyen kan derfor ganske simpelt gå ud på dels at retablere gadekæret som vandreservoir samt afløb fra dette, fra gårdspladserne og fra bygaden, ned mod engene, dels at retablere de gamle historiske belægninger.

I landsbyen Viby på Hindsholm – og i langt de fleste landsbyer i Danmark - findes der stadigvæk et gadekær (markeret med et 'G') og (her 3 stk.) nærliggende enge. De våde enge er højst sandsynligt drænedes med tiden for at skaffe mere 'jord under ploven', men ikke her. Og da landsbyen ligger på et skrånende terræn, vil fremtidens øgede regnmængder automatisk løbe ned i disse enge, hvis de gamle grøfter retableres, som det er vist her (prikket). Og engene vil måske blive til små søer, hvilket allerede er sket med den nordligste på kortet. På 'udskiftningskortene' for de danske landsbyer fra 1790'erne, som dette er et eksempel på, er både de gamle enge og grøfterne altid markeret.

8. Flexboligordningen

Flexboligordningen, som landsbyen i sig selv ikke har indflydelse på, kan være en måde at redde tomme, men rimeligt indpassede og arkitektonisk fine, ældre bygninger på, så disse ikke rives ned og efterlader grimme huller. Flexbolig-folkene kan trods den sporadiske tilstedeværelse også tilføre nyt liv og aktivitet i landsbyen.

9. Deleordninger og fællesanlæg

Da landsbyernes største ulempe nok er de store afstande og dermed konstante kørsel til aktiviteter uden for landsbyen, bør man kunne etablere deleordninger, måske endda debiler.

Det er oplagt, at landsbyerne etablerer fælles energianlæg med vedvarende energi, eventuelt flere landsbyer sammen. Det samme gælder vandværk, kloak og miljøvenlig affaldsdeponering, herunder genbrugsplads. Dette bør ske i samarbejde med kommunen.

Af andre fælles anlæg kan man nævne sportsbaner eller ligefrem sportshal, forsamlingshus og børnehave/børnepasning. Skolen kommer nok ikke tilbage, hvis den er blevet nedlagt og bygningerne solgt til boligformål, det samme gælder præstegården.

Men hvis brugsen, købmanden eller bageren er nedlagt, var der måske her en mulighed for at etablere en lille landhandel i landsbyen. Mange gårde og huse har jo i forvejen gårdsalg af forskellig art. Man kunne måske passe landhandelen på skift?

10. Fælles aktiviteter

Allervigtigst for at skabe liv og sjæl i landsbyen er at arrangere fælles festivitater og traditioner: fastelavn, påskeægs-trillen, valborgsaften, høstfest, julestue og nytår for blot at nævne nogle af de klassiske. Her er specielt landsbyens børn vigtige aktører – nu hvor pigerne og karlene, der før stod for løjerne, er draget ad byen til.

Men hvad med fællesspisning, foredragsaftener, om chilidyrkning, hundeopdragelse eller andre relevante emner. Man kan også gå direkte til ølbrygning, husflidsarbejder, litteraturklub, danseskole, salsa eller folkedans eller begge dele, gymnastik samt motions-, løbe- eller cykelture.

Landsbyernes særlige torpologi kan defineres som læren om at være en landsby – men det er også læren om at bo i en landsby. Her er der nogle historiske rødder og en historisk kultur, man kan studere, men i dag adskiller den sig måske ikke så meget fra byens. Det er op til nutidens landsbyboere at finde ud af.

Landsbyboerne er samlet til 'Mølle-Åbning' i Landsbyen Viby på Hindsholm. Ud over fælles kaffebord er der præmielotteri, børnekonkurrencer og bagedyst. Man samles også til Fastelavn, Sommerfest, sommerkoncerter, 'Fjordens dag', Halloween, Høstfest i Forsamlingshuset og den årlige generalforsamling.